

Feest van de ongenoden

P.G. du Plessis

Feest van de ongenoden

Vertaald door Riet de Jong en Bert Aquarius

Manuzio

Deze uitgave is tot stand gekomen met financiële steun van PEN Afrikaans.

Oorspronkelijke uitgave:

Copyright © 2009 PG DU PLESSIS

(Originally published by Tafelberg, an imprint of NB Publishers, Cape Town, South Africa in 2009)

Nederlandse uitgave:

© 2019 uitgeverij Aldo Manuzio – Kampen

Manuzio is het literaire label van Aldo Manuzio
aldomanuzio.nl

Vertaling: Riet de Jong en Bert Aquarius

Omslagontwerp: Flashworks

Opmaak binnenwerk: Stampwerk

ISBN 9789492600141

NUR 302

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

EEN

In de zomer van 1944 staat een voormalig officier van het *British Expeditionary Force*, zoals dat in 1899 soms werd genoemd, weer voor het hek van een boerderij in Zuid-Afrika. Hij is nu natuurlijk oud, maar als hij iets moet ondertekenen, zet hij nog altijd heel nauwkeurig (*BD*) achter zijn naam. Dus *Major Philip Brooks (BD)* staat daar bij het hek. Tijdens de Anglo-Boerenoorlog was hij *Captain Brooks* en jong. Hij beschikte toen nog over het volledige gebruik van zijn beide handen, maar nu rust de geschonden linkerhand samen met de gezonde op een van de solide dwarsstangen van het ijzeren hek.

Achter hem zitten twee jonge mensen in een Plymouth-sedan uit 1936 te wachten op de beslissing van de majoor. Het zijn de chauffeur van de gehuurde auto, en Joey Wessels van het oorlogsmuseum in Bloemfontein. De majoor had gezegd dat hij liefst alleen wilde uitstappen en dat hij bij het hek de beslissing zou nemen of hij het wilde openmaken en de oprit oprijden naar het huis en de mensen die er woonden. Maar hij blijft daar maar staan. Blijkbaar is het een moeilijke beslissing.

En dat is het ook. Want alles om hem heen is zowel vertrouwd als vreemd. Toentertijd was het hek een gewoon zwaaihek, nu is het tweedelig, ornamentaal en hangt het tussen keurige stenen muren. De oprit was smal en er stonden geen bomen langs; nu is de weg naar het huis breed met aan weerskanten een rij dennen. Hoge bomen. Veertig jaar hebben bomen nodig om zo hoog te worden. Slechts de herinnering krimpt, denkt de majoor. Het pad naar het huis is recht en bedekt met grind, het huis lijkt groter, de veranda met de trappen hoger, en het, waarschijnlijk gegoten wit-

geschilderde ijzeren kantwerk van de omheining en aan de rand van de overkapping waren er toen niet. Van de buitengebouwen is alleen de gevel van een onbekende schuur zichtbaar tussen de bomen. De ringmuur bij het huis is weg, de tuin is nu groter en in vernieuwde stijl aangelegd. Kanna's, rozen en geraniums staan in bloei.

Op het terras ziet hij twee mensen: de man zit stil, de vrouw staat schuin voor de voordeur – allebei even roerloos als hij. De oude ogen van de majoor kunnen over de driehonderd passen van de oprit niet veel details meer waarnemen, maar hij meent haar toch te herkennen. Aan de houding, maar hij heeft de indruk dat haar haren nu spierwit zijn. Dat moet ze zijn.

Wie waren de mensen toch die hij hier bij toeval was tegengekomen? Joey Drew, de fotograaf bijvoorbeeld. De begaafde ongetrouwde vrouw. De getikte vrouw die bijna een gifmoordenares was geworden. De Van Wyks. De tragische familie Minter, tegen wie het *'noodlot'*, volgens Joey Drew, tekeer was gegaan. Zij. En wie was hijzelf, de jonge kapitein Brooks, toen?

Zijn oude mensen-gedachten en knagend geheugen leerden hem in deze tijd slechts één ding: hij heeft hen allemaal maar half gekend. Zichzelf, zoals nu, beslist ook niet best. Wellicht heeft hij niemand ooit echt gekend. Maar waar had die ongetrouwde dame, die met de piano en met de bijl, in dit afgelegen gebied haar muzikale opleiding gekregen? Hij weet het niet. Hij had Joey Drew niet eens gekend, want hij wist niet helemaal zeker hoe die eigenaardige vent fotograaf was geworden.

De majoor kon dat in 1944 niet weten, want hij had in 1900, 1901, 1902, 1927 en 1934 Joey niet eens behoorlijk uitgevraagd, en in februari 1938 hield de mogelijkheid vragen te stellen op, want de door de mijntuberculose versteende longen van Joey Drew hadden een eind aan zijn leven gemaakt.

Want als Joey op een dergelijke vraag een antwoord had willen geven, dat wist de oude majoor maar al te goed, had hij in ie-

der geval een zwaar gelogen verhaal en aan elkaar geplakte halve waarheden te horen gekregen.

Want:

Joey Drew had de koop van de camera beklonken met een zatlap.

Niet dat Joey zelf helemaal nuchter was tijdens die eenzijdige onderhandelingen. Hij was al in het tweede stadium, maar er bevond zich nog ruim een halve fles brandewijn tussen hem en de vergetelheid van een flinke dronkenmantoestand. ‘Nog helemaal bij mijn volledige positieven,’ had Joey de toestand beschreven waarin hij zich bevond toen het noodlot volkomen onverwacht kwam ingrijpen.

Maar eigenlijk was het niet alleen de drank in zijn lijf die hem er toe had gebracht de camera te kopen. Het was de hoest van Hans Bester.

Zo waren de zaterdagmiddagen in Johannesburg nu eenmaal. Het was 1899 en bijna elke mijnrat in het dorp was bezig om op de een of andere manier een flard herinnering na te jagen – voor korte tijd in de armen van een gehuurde vrouw, of in kroegen waarin het tijdens de weekends dreunde van geestdriftige aanmoedigingen. Want de meesten van hen die door de straten drentelden en uiteindelijk toch in het café terechtkwamen, werden niet voor niets uitlanders genoemd. Ze waren ver van huis, in een vreemd land, en – behalve in de kringen waar ze kwamen om wat gezelschap te zoeken – omringd door vreemdelingen en vreemde situaties. De meesten van hen gingen vereenzaamd door hun dagen en vooral door de nachten en de vrije uren, en die eenzaamheid maakte hen vatbaar voor gedachten en daden waarvan ze in hun gezellige thuissituaties nooit gedroomd zouden hebben.

Joey Drew was duizenden mijlen ver weg van wat eens zijn

thuis was. Die ochtend had hij over zijn middagplannen nagedacht terwijl hij met zeep over de wasemmer gebogen stond om het wassen van zijn hemd te beperken tot de loodbruine vlekken op de kraag en de manchetten. De rest van het hemd rook nog aanvaardbaar. De gedachte aan een vrouw had zijn lendenen inderdaad voor een ogenblik verontrust, maar hij wist dat het gezelschap oppervlakkig van aard zou zijn, de daad overhaastig, en de bedoeling gericht op klaarkomen om zo snel mogelijk weer van elkaar af te zijn. De prijsklasse waarin Joeys financiële mogelijkheden lagen om te onderhandelen, was er niet een met ruimte voor kletspraatjes, bekentenissen of klaagliederen. De dames waren meer op omzet dan op kwaliteit ingesteld, immers, door kwijnende aantrekkelijkheid en stijgende ouderdom was het een aflopende zaak met hen. En zo'n moment van haastige ontlasting zou Joey al gauw een gouden Krugerpond kosten en hem waarschijnlijk op de vierde dag na datum met pijnlijk schrijnend waterverlies en een druipend geweten doen opstaan. Prijzen, wit of zwart, waren hoog op zaterdag, want dan overschreed de vraag het aanbod – in vooral de bovenste sector van de markt, aangezien het weekloon, en nog wat kleingeld, brandde in de zakken van de klanten.

Maar het was niet alleen de ver-van-huis-eenzaamheid die Joey met zijn mede-uitlanders deelde. Diep in elk hart rommelde het leed van de teleurstelling. De schatten waarvan ze hadden gedroomd tijdens hun optimistische vertrek van huis en haard, hadden een diepe teleurstelling opgeleverd in de vorm van een ondergrondse hel van stof, steen, stof en erts stof en hitte, hitte, hitte, hitte. En het weekloon. Het gele goudstof was – bijna exact zoals hun eigen stromen zweet in de krochten van de mijn – in de zakken gestroomd van een stel zachte-handjes-dikke-konten die tijdens de weekends sigaren smoorden en whisky lebberden in hun spiksplinternieuwe kastelen tegen de hellingen van de heuvels, of renpaarden ophitsten – stuk voor stuk met jonge, goedge-

klede en welgevormde, tijdverslindende, welriekende, dure, voorde-hele-nacht-dames aan hun zijde. Of in de club natuurlijk, als ze de voorkeur gaven aan het gezelschap van hun eigen soort. Ze konden zich zelfs onder de weinige vrouwen die het dorp telde, dilettanten veroorloven, plus de gemoedsrust die daarmee samenging.

Het waren deze bittere gedachten die bezig waren om Joey, ondanks het gewone opbeurende effect van zijn tweede stadium, de neerslachtigheid in te drukken, toen hij – in de Eloffstraat en op weg naar lafenis in *The Frenchman's Eye* – over de man met de kamera struikelde.

‘En het was niet de drank in mijn binnenste die mij daar deed struikelen, vriend, het was het noodlot,’ zou Joey zeggen. ‘Noodlot! Niets anders. Dat doet het noodlot met je.’ En dan zou Joey je een ellenlange uiteenzetting geven over de zin en de wil van het LOT en hoe dat in het leven kan ingrijpen. Soms ten goede, vaak ten kwade, maar altijd onverwacht en meedogenloos.

Toen Joey opstond, ondanks de zere knie die het hem had opgeleverd, had hij eerst overwogen om zijn struikelblok een schop in zijn ribben te geven, maar hij bedacht zich, want de man die met gestrekte benen en met zijn rug tegen de muur iedereen in de weg zat, was kennelijk al door vele stadia gegaan. Niet dat Joey hem er niet op aangesproken had. Hij had hem duidelijk te verstaan gegeven dat hij een betere plek moest zoeken om ergens dronken te liggen, want waar hij nu zat lagen zijn lange stelten iedereen in de weg en zou hij de ene na de andere voorbijganger pootje lichten – en niet iedereen zou zo ongekwetst opstaan en zijn dronkenschap zo respecteren als hij, Joey Drew deed.

Maar de man had niet geluisterd, want wat zijn ogen nog aan focus over hadden, was, ietwat zwevend, maar toch redelijk rechtuit, gericht op de jaszak van Joey. Een brandewijnfles vormde daar een aanzienlijke bult terwijl het bovenste gedeelte eruit stak; daaraan kon je zien dat hij nog niet eens half leeg was.

‘Maar een heel klein slokje, asseblief, seblief,’ smeekte de man in nog net verstaanbaar maar slepend Engels. Voor Joey was elk levend wezen dat in dit land een woordje Engels sprak een gewaardeerd klankbord, en zijn verwijt over de dronkenschap was er een zonder angel: ‘Met dat stel lange poten van jou had je er bijna voor gezorgd dat deze fles nu in scherven op de stoep lag, beste vriend! Nee, geen druppel meer voor jou.’

En het was toen dat de man zijn laarzen had aangeboden in ruil voor wat er over was in de fles.

‘En het waren prima schoenen, maat! Hoge schoenen met veters en prachtig gepoetst. Zulke glimmende schoenen vind je in heel Johannesburg nergens – niet eens op zaterdagen.’

Maar niemand die bij zijn volle verstand is neemt op een zaterdag afscheid van een driekwart fles drank, en Joey probeerde dit net aan de hersens van de dronkenlap te brengen toen de man zijn camera aanbood voor de fles met inhoud.

Het toestel stond op een driepoot naast zijn wanhopige eigenaar. Er lag een doek overheen. Een zwarte. Toen de man maar bleef pleiten en het over ruilen had, haalde Joey de doek eraf. De camera was een prachtig ding om te zien. Het kastje van bruin mahoniehout glansde door de lak en de was en in het middaglicht gloeide zijn lensoog zwart en wit. Wat een prachtig ding om te zien, dit meesterstuk van Victoriaanse technologie, en Joey vond het ding mooier dan een gewillige vrouw, zelfs op een nutteloze zaterdag in den vreemde. Uit pure bewondering gaf hij de fles aan de man, maar hij moest zijn drank al gauw haastig van de dorstige lippen weg sleuren, want de gretige adamsappel wipte al pompend.

Joey zei tegen de man dat hij een gulzig varken was, deed de kurk weer op de fles, stak hem zorgvuldig in zijn jaszak en liep door.

Bij de klapdeuren van The Frenchman’s Eye bleek de fles in de jaszak alweer een belemmering. De uitsmijter bij de cafédeur

zei tegen Joey dat hij moest oprassen. Alles wat in deze belanghebbende onderneming werd gedronken, zei de man, moest in de onderneming gekocht en in de onderneming opgedronken worden. De onderneming kon niet toestaan dat mensen als Joey hun eigen drank meebrachten naar de onderneming en daar opdronken, want de onderneming was juist opgericht om in drank te voorzien.

Joey had de man verzekerd dat hij het woord ‘onderneming’ en ieder ander moeilijk woordje net zo goed kende als de slimste in de hoogste stand, want hij, Joey Drew, was een ontwikkeld man uit Somerset, Engeland, maar de medicijnen voor zijn hart die hij altijd bij zich moest hebben, voor het geval dát, bevatte een beetje alcohol en hoe zou de uitsmijter zich voelen als hij, Joey Drew, geweigerd werd door de onderneming en stierf, en... Joey ging nog een tijdje door met zijn betoog terwijl hij en de man elkaar verbeteren aankeken.

Omstanders zouden dit wederzijdse staren een ongelijke strijd vinden. De uitsmijter keek van zes voet hoog uit een dikke kop op een lijf zonder nek neer op Joey, en Joey moest vanuit zijn vijfvoet-vijf-hoge magere lichaampje opkijken in de ogen van deze man. En toch had niemand ooit naar Joey kunnen staren zonder als eerste weg te kijken of met de ogen te knipperen.

Want Joey was scheel. Zijn al starend fixeren van een tegenstander was dus ongewoon. Zijn linkeroog – klein, zwart en glanzend zoals het lensje van de begeerde camera – focuste op het linkeroog van zijn tegenstander, maar het geheim zat in het rechteroog, want de blik daaruit was vastgenageld op het rechteroor van de andere man. Toen de uitsmijter dus aan het gekriebel in zijn rechteroor begon te wrijven, drong het tot Joey door dat de strijd zoals gewoonlijk gewonnen was en ging hij de kroeg binnen. Het enige dat de uitsmijter tegen de cafédeuren die al achter Joey waren dicht gezwaaid kon zeggen, was: ‘Ik houd je in de smiezen, maat! Eén keer aan die fles lurken en je vliegt eruit!’

De kroeg, voelde Joey bij het binnenkomen meteen aan, was nog in het stadium van de luidruchtige bui. Joey was er vast van overtuigd dat kroegen dronken worden zoals mensen. In de namiddag begonnen ze uitbundig te lachen bij elk flauw grapje, en de periode van opschepperij en gebral begon meteen na het overgeslagen avondeten. Even later was het tijd voor de discussie. Dat was de periode waarin de meningsverschillen overgingen in beledigingen en de beledigingen in handtastelijkheden die uitliepen in stompen en stoten – tot de eerste ruzies van die avond uitbarstten in een heftig gevecht. Een uur of wat later was het tijd voor de weemoed, waarin elke flink beschonken gast zou beginnen te praten over het leed in zijn leven. Dan zouden zijn zelfmedelijden en alles wat hem speet uit de diepste bronnen van zijn ziel opwellen en soms via zijn ogen overlopen. Vlak voor sluitingstijd was het dezelfde kroeg die zich die middag nog ziek had gelachen over wat dan ook en had gedreund van broederschap, maar die nu zijn stem zou laten zakken om te beginnen te fluisteren dat het moment voor de tranen was aangebroken. Op dat moment schopte je je caféstoel omver en probeerde je naar huis te struikelen... om de weg daar naartoe af te leggen voor zover je nog in staat bleek te zijn, in een poging daar aan te komen. Maar meestal zou je de volgende ochtend eerst de diepte van je toestand van de vorige nacht moeten afmeten aan de plek waar je wakker werd, want daaraan zou je kunnen zien hoever je die nacht gekomen was.

‘Heb je al ooit,’ had Joey dikwijls gevraagd, ‘iets treurigers gezien dan een man die ineem was gezakt en was blijven liggen?... of een oog dat de donkere ramen van de nacht probeerde in te kijken – achter tralies zoals een boef?’ Wat Joey probeerde te zeggen was dat kroegen niet sluiten, ze vallen alleen flauw. Zoals mensen.

Maar een kroeg betekende ook gezelschap. Joey had een stoel voor zichzelf gestolen onder het lijf van een van de aanwezigen

uit die een ogenblik van de zitting omhoog was gekomen om een argument in het debat te ondersteunen, en had zich bij zijn vrienden aangesloten:

Hans Bester was lang, maar mager tot op zijn botten, en een Boer. Hij sprak maar weinig Engels en normaal gesproken was dat voor Joey een handicap die elke mogelijkheid tot vriendschap uitsloot. Maar Hans Bester was de eigenaar van een kar met paarden en Joey had zich gerealiseerd dat er tijden konden komen waarin een man vervoer nodig had. Je wist maar nooit. En waarvoor waren vrienden anders?

Corky, de Engelsman die links van Joey zat, was nieuw bij de mijnen, maar het was niet moeilijk om vrienden te worden met Corky, want hij was het eens met alles wat je zei. Joey kon dus zonder weerwoord zijn zegje zeggen: 'Nou, is het zo, of is het niet zo? Zeg op. Zeg het me. Nú.'

Joey probeerde zijn gespreksgenoten om beurten vast te pennen met zijn oogjes. Zijn blik daagde hen uit hem tegen te spreken. Hij wachtte op hun instemming tot Corky hem tegemoetkwam: 'Het is precies zoals je zegt, Joey. Net zoals je zegt.'

Joey draaide zich om naar Hans Bester en zijn kruislingse blik had zich in het linkeroog en het rechteroor van Hans geboord: 'Is het zo, Hans? Doe je mond open, man, zeg op.'

Hans kon niet echt volgen wat de Engelsman van hem wilde, maar de aard van de blik waarmee Joey hem aankeek, had duidelijk betekend dat er een of andere reactie van hem werd verwacht.

'Jis,' zei Hans en hij wreef zo onopvallend mogelijk over zijn oor.

Joey draaide zich om en beschuldigde de onschuldige. 'Hoor je het nú, Corky? Zelfs deze Boer is het ermee eens. Niet beledigend bedoeld, Hans, maar jij bent toch een soort Boer, is het niet? Jij spreekt toch hun taal?'

Zelfs als Hans goed had begrepen waar die Engelsman op uit was, zou hij het niet als een belediging hebben beschouwd om

Boer genoemd te worden, maar aangezien hij niet achter de stiekeme bedoelingen kon komen, zei hij niet meer dan: 'Jis'. 'Hoor je het nú, Corky? Zelfs deze Boer is het ermee eens dat Paul Kruger een stomme donder is. Maar heb ik rechten? Heb ik, Joey Drew – een ontwikkeld man uit Somerset, Engeland – heb ik rechten? Heeft de man die uren en uren in die stoffige hel onder de grond voor hen zwoegt, rechten? Voor wie werk ik? vraag ik jou. Waarom werk ik?'

Om beurten werden ze door de kruisingse blik vastgepend, tot Corky probeerde met: 'Een mens moet eten...'

Joey corrigeerde hem heftig: 'Ik werk zodat die rijke bliksems daar op die hellingen zakken vol gouden belastinggeld aan dezelfde ouwe Kruger kunnen betalen. Maar heb ik rechten? Kan ik, Joey Drew, een ontwikkeld man uit Somerset, Engeland... al zeg ik het vandaag zelf... Kan ik, Joey Drew, die hun goud voor hen uitgraaft en hun zwarte maatjes af en toe flinke opdonders verkoopt, iemand kiezen om mij te vertegenwoordigen? Nee, zegt die ouwe domme donder van een Boer, die Paul Kruger... Neem me niet kwalijk, Hans, ik bedoel het niet als belediging, niks vervelends aan jouw adres... maar wat waar is, is waar... En elke domme Boer die nauwelijks een letter kan lezen en die de raspige taal spreekt zoals Hans hier naast mij, die kan stemmen tot in het oneindige! Ik zeg dit niet om jou te beledigen, Hans, mijn vriend, echt niet, want jij bent mijn vriend, mijn beste vriend, als Corky het niet erg vindt dat ik dit zeg. Ik weet best dat een man niet kan kiezen in welk land hij geboren wil worden.'

Deze stroom woorden ging een beetje te snel voor Hans Better. 'Jis', bevestigde hij dus maar.

'Dat is nou mijn vriend! Daar zit hij!'

Op dat moment van kameraadschap gaf Joey uiting aan zijn diepgevoelde genegenheid en hij sloeg met zijn vlakke hand op Hans' rug. De klopp op de rug was hartelijk bedoeld maar net iets te veel voor de magere ribbenkast en de halfversteende longen

van Hans Bester. Een aanval van hoest scheurde zich uit hem los – hard, droog en oncontroleerbaar. Zijn hoest kwam krijsend boven het gezellige gedreun van de kroeg uit. Het was alsof het geluid uit een leeg blik, een trommel, een hol vat kwam; als een soort voorlaatste protest van zijn verstenende longen dat tegen de papierdunne blikkerige wand van zijn ribbenkast echode. De eerste hoest dempte het dreunen van het geroezemoes in de kroeg. De ruimte werd een holte vol ingehouden adem. Hans bleef hoesten in een stilte van onderdrukte klanken, van gestolde beweging, van bewogen zielen. Het was een stilte van sympathie en gedoofde blijmoedigheid waarin de hoest van Hans Bester werd weerkaatst. Want iedereen wist dat Hans de hoest hoestte van de kwaal met de vele namen: tering, galop-tering, mijntering, silicose, steenlong, en in andere ver weg gelegen mijnen ‘de zwarte long’. Iedereen in de kroeg wist dat Hans niet alleen voor zichzelf hoestte, hij hoestte ook namens hen allen, en hij maakte de stiltes van hun onbekende angsten hoorbaar. De blik uit elk oog was gefocust op de lange magere man die zich over de onbeheersbare stuiptrekkingen van zijn hoestbui boog – terwijl hij de hoest probeerde te smoren met een vuile zakdoek die al vol bruine vlekken zat door het bloed van eerdere hoestbuien.

Toen de aanval voorbij was, bleef Hans nog bijna een volle minuut gebogen staan. Hij moest wachten tot zijn longen uitgehijgd waren, zoekend naar zuurstof waarvan hij nog maar zo weinig had en totdat de laatste stuiptrekkingen die telkens weer door zijn lichaam wilden sidderen, waren bedaard. Hij keek naar de vloer, verlegen en roerloos, en ging pas rechtop staan nadat hij half schuldig met zijn schoen over de twee druppels bloed op de vloer, die zijn zakdoek hadden gemist, kon vegen.

Joey was al begonnen te lopen terwijl Hans wachtte tot zijn lichaam tot bedaren was gekomen, maar bij de deur keerde hij zich om en in de stilte van Hans schreeuwde hij: ‘Wij krijgen hún mijntering! Onze longen worden tot steen voor die eikels, en wat